

izv. prof. dr.sc. Mili Razović¹
Petar Razović, mag. oec.²

OTOK HVAR - DESTINACIJA KULTURNOG TURIZMA

Stručni rad / Professional paper
UDK / UDC 338.48:008(497.5 Hvar)
DOI: 10.51650/ezrvs.15.1-2.11
Primljeno / Received: 6/5/2021
Prihvaćeno / Accepted: 17/6/2021

Počeci organiziranog turizma na otoku Hvaru datiraju od 1868. godine kada je utemeljeno Higijenično društvo Hvar, a glavni motiv dolaska turista na otok bili su povoljni klimatski uvjeti. Razvoj turizma na otoku Hvaru odvijao se u skladu s općim procesima pri čemu su glavni motivi dolaska turista bili kupanje i sunčanje. Istovremeno se valoriziraju prirodne datosti, sport, zabava ali i ponuda kulturnog turizma koja je izrazito bogata na cijelom otoku. Bogatstvo kulturne baštine potvrđuje i činjenica da su na UNESCO-ovu popisu materijalne i nematerijalne baštine uvršteni: Starogradsko polje-Ager, hvarska čipka od agave, hvarska gastronomija-starograjski paprenjak, procesija „Za križen“ i klapsko pjevanje. U visoko vrijedne kulturne atrakcije spadaju i Grapčeva špilja, sustav tvrđava u Hvaru i Vrboskoj, samostani u Hvaru i Starom Gradute drugi sakralni objekti sa svojim bogatim umjetničkim fundusom. Posebnost otočne ruralne i urbane arhitekture daje dodatnu dimenziju otoka Hvara kao destinacije kulturnog turizma. Na temelju analize resursne osnove predlaže se poboljšanje ponude kulturnog turizma i njegova nova funkcija u razvoju turizma otoka Hvara.

Ključne riječi: kulturni turizam; turistička ponuda; razvoj turizma; otok Hvar.

1. Uvod

Turizam na otoku Hvaru ima stoljeće i pol dugu tradiciju. Počeci organiziranog turizma datiraju od 1868. godine kada je utemeljeno Higijenično društvo Hvar, a glavni motiv dolaska turista na otok Hvar bili su povoljni klimatski uvjeti. Etape turističkog razvoja otoka Hvara odvijaju se u skladu s općim procesima, pri čemu su glavni motivi dolaska turista bili kupanje i sunčanje, prirodne datosti, sport i zabava ali i ponuda kulturnog turizma koja je izrazito zastupljena na cijelom otoku.

Turizam je već desetljećima najvažnija aktivnost i izvor blagostanja stanovnika otoka Hvara. Međutim, hvarski turizam obilježava izrazita sezonalnost koja upućuje na nužnost diversifikacije tržišta i produljenja sezone. Problemi sezonalnosti i tržišne ovisnosti mogu se umanjiti diversifikacijom ponude te, simultano, izgradnjom kvalitetnijeg imidža kojim bi se

¹ Sveučilište u Zadru, Odjel za turizam i komunikacijske znanosti, e-mail: milirazovic@gmail.com

² Turistička zajednica grada Hvara; e-mail: petar.razovic@tzhvar.hr

privukli novi tržišni segmenti. Pri tome, je jedna od opcija razvoj ponude kulturnog turizma za koji na otoku Hvaru postoje izrazito dobri preduvjeti.

To je prepoznato i na međunarodnoj razini pa je 2008. godine Starogradsko polje – Ager uvršteno na UNESCO-voj listi materijalne kulturne baštine. Već iduće, 2009. godine poznata procesija „Za križen“ ulazi na UNESCO-ov popis nematerijalne kulturne baštine. „Hvarska čipka od agave“ kao rezultat dugotrajnog rada hvarskih benediktinki prepoznata je kao jedinstveni kulturni proizvod i suvenir koji 2012. godine UNESCO uvrštava na svoj popis materijalne kulturne baštine. Iste godine i klapsko pjevanje postaje dio UNESCO-ove nematerijalne kulturne baštine. Hvarska gastronomija–starograjski paprenjak-kao sastavni dio mediteranske prehrane uvrštena je na UNESCO-ov popis materijalne kulturne baštine 2013. godine.

Kada se ovom popisu dodaju Grapčeva špilja, sustav tvrđava u Hvaru i Vrbovskoj, samostani u Hvaru i Starome Gradu kao te brojni sakralni objekti sa svojim bogatim umjetničkim fundusom uz posebnost otočne ruralne i urbane arhitekture, zacijelo legitimiraju otok Hvar kao izrazitu destinaciju kulturnog turizma.

Stoga se u ovom radu analizira resursna osnova kulturnog turizma te se istražuje stupanj motiviranosti turista koji radi znamenitosti i raznovrsnosti ponude kulturnog turizma upravo dolaze i borave na otoku Hvaru. Istraživanja se temelje na činjenicama i podacima iz povijesno–monografskih edicija, strateškim dokumentima razvoja turizma i kulturnog turizma na području otoka Hvara i Splitsko–dalmatinske županije te na tržišnim istraživanjima – TOMAS – Institut za turizam Zagreb.

Na temelju istraživanja u radu se daju i prijedlozi kako unaprijediti ponudu kulturnog turizma i taj oblik ponude staviti u novu funkciju razvoja turizma otoka Hvara.

2. Kulturni turizam

Kulturni turizam postaje značajan element turističke ponude određenog područja. To se posebno odnosi na ona područja koja svojom bogatom kulturnom baštinom i običajima nastoje učiniti svoju cjelokupnu turističku ponudu atraktivnijom za rastući segment turističke potražnje koja kulturu svrstava u jedan od prioriteta svojih turističkih putovanja.

2.1. Pojam i obilježja kulturnog turizma

Jedan od snažnijih turističkih motiva, koji pokreće suvremenog čovjeka na turistička putovanja, njegova je želja da detaljnije prouči i dublje se uključi u društvo i kulturu područja na kojemu provodi svoj odmor. Estetska, vizualna i teatralna privlačnost umjetnosti sve je više uključena u putovanja i promiče se kao posebno turističko iskustvo. Vrlo dugo se smatralo da su priroda i kultura u suprotnosti. Čovjek je svojim aktivnostima morao obuzdavati neprijateljsku prirodu dok je kultura predstavljala njegovu duhovnu vrijednost. Međutim, danas prevladava shvaćanje da su kultura i priroda komplementarne: kulturni identitet različitih naroda stvarao se u prirodi u kojoj su živjeli.

Kultura označava društvene odnose među ljudima. Međutim, kultura se odražava i kroz njihovu materijalnu proizvodnju i stvaralaštvo. Kulturu čine obrasci ponašanja, znanje i vrijednosti koji su postignuti i prenošeni generacijama. Temelj kulture počiva na vrijednostima

koje su povezane s tradicionalnim idejama. Kultura je dinamičan društveni proces. Društvo koje ne prihvaća nove ideje pogoduje svojem kulturnom zatvaranju.

Kultura izravno utječe na turizam. Kao dinamičan društveni proces, kultura postaje važan motiv turističkih putovanja. Pojedine se turističke destinacije sve više orijentiraju prema kulturnom turizmu i tako valoriziraju posebnosti svoje ponude kulturnog turizma. U segmentu kulturnog turizma javlja se otklon od masovnog turizma, jer obilježava manji broj dolazaka turista. Turisti više troše te pristupaju s više simpatija i nastojanja da upoznaju lokalno stanovništvo i njihovu kulturu od drugih turista. Temeljno je pitanje u odnosu kulture i turizma do koje mjere stanovništvo pojedinih mjesta ili područja održava kontrolu nad vlastitom kulturom i proizvodima koji iz nje proizlaze - čija se kultura prodaje i komu.

Prema definiciji Svjetske turističke organizacije (UNWTO), kulturni turizam je kretanje ljudi koje potiču osnovni kulturni motivi, kao što su studijske ture, umjetničke i kulturne ture, putovanja na festivale i druge kulturne događaje, obilazak predjela i spomenika, putovanja zbog učenja prirode, folkloru ili umjetnosti te hodočašća.³ U kulturnom turizmu ostvaruju se potrebe za različitim kulturnim iskustvom i traženja mogućnosti za povećanje kulturne razine, znanja, iskustva i susreta.

Kulturni se turizam definira i kao „oblik turizma posebnih interesa koji se temelji na traženju mogućnosti i sudjelovanja u dubokim kulturnim iskustvima neovisno o tomu jesu li estetska, intelektualna ili psihološka.“⁴ U poimanju ovog oblika turizma profilirana su dva osnovna pristupa u definiranju kulturnog turizma. Prvi se pristup orijentira na predjele i spomenike, opisivanjem vrsta atrakcija koje posjećuju turisti u kulturnom turizmu i jasno se odnosi na kulturu kao proizvod.

Drugi je pristup više konceptualnog karaktera te se kulturni turizam opisuje prema motivima i značenju koja su vezana za aktivnosti u kulturnom turizmu koji obuhvaća „sve oblike putovanja u kojima turisti uče o povijesti i naslijeđu ili njihovom suvremenom načinu života i mišljenja“⁵.

Iz navedenog proizlazi da se turist u kulturnom turizmu može definirati kao pojedinac koji ima visok socio-ekonomski status, visoku izobrazbu, odgovarajuće slobodno vrijeme, a često ima i zanimanje vezano za kulturu ili razvijenu kulturnu potrebu.⁶

2.2. Motivi i resursi kulturnog turizma

U kulturnom turizmu radi se o korištenju kulturnih resursa u svrhu zadovoljenja turističkih potreba. Kulturni je turizam turističko kretanje motivirano kulturnim privlačnostima, u kojem turisti dolaze do novih informacija i spoznaja u cilju zadovoljenja svojih kulturnih potreba aktivnim uključivanjem ili razgledavanjem posebnim interesom što se izražava kao turistička potreba. Stvaranje različitih kulturnih privlačnosti, koje se oblikuju kao proizvod za tržište, omogućuju: kulturno naslijeđe, umjetničke, kulturne i dramske priredbe, umjetnost, obrt te razni oblici kulturnih događanja. Zbog toga se u turističkoj literaturi pojavljuju

³ Pančić Kombol T. (2000) *Selektivni turizam–Uvod u menadžment prirodnih i kulturnih resursa*, Sagena, Matulji, str. 64.

⁴ Pančić Kombol T.(2000) *Selektivni turizam – Uvod u menadžment prirodnih i kulturnih resursa*, Sagena, Matulji, str. 174.

⁵ Ibid, str. 174.

⁶ Ibid, str.176.

pojmovi: turizam naslijeđa, povijesni turizam i turizam umjetnosti, koji se mogu razumijevati kao oblici kulturnog turizma. Kulturne znamenitosti postaju turističke atrakcije ili marke i osnovni su motivi putovanja turista.

Različiti tipovi turista koriste kulturu na različite načine, kultura može biti primarni motiv za ponašanje i zadovoljenje turističkih potreba ili sekundarni motiv u putovanjima čija su svrha neki drugi, potpuno različiti motivi, npr. poslovna putovanja, kongresni ili ljetni odmor. Širenjem tržišta u kulturnom se turizmu raspoznaju tri osnovna segmenta korisnika kojima je kultura:⁷

- primarni motiv – kada se putuje zbog kulture;
- sekundarni motiv – kada su, primjerice, poslovna putovanja ili kongres primarni motiv a kultura se unaprijed uključuje u program putovanja;
- dodatni element u turističkom putovanju – kada je odmor na suncu i moru primarni motiv a kultura se u program uključuje tijekom boravka u destinaciji.

Područja ili atrakcije koji se smatraju motivima u kulturnom turizmu:⁸

- arheološka područja;
- muzeji i galerije;
- arhitektura (ruševine, poznati objekti, čitavi gradovi);
- umjetnost, skulpture, zanati;
- festivali, događaji;
- glazba, ples (klasični, folklor, suvremeni);
- drama, opera (kazalište), filmovi;
- jezične i književne studije, ture i događaji;
- vjerski festivali i hodočašća;
- cjelokupna (narodna ili primitivna) kultura i supkultura.

Kulturni resursi proizlaze iz širokog i raznolikog niza mogućnosti uključujući zapamćene događaje, ličnosti, mitologije i simbole prošlosti, često izražene u preživjelim predmetima, građevinama i predjelima, te obuhvaćaju pretpovijesna i povijesna područja, mjesta etičkih vrijednosti, tradicije, učenja i industrije, mjesta za prikazivanje umjetnosti

Prema tome, osnovni su elementi resursa kulturnog turizma:⁹

1. spomenici
2. muzeji
3. rute
4. zabavni centri
5. kulturno-povijesni događaji
6. umjetnički događaji.

Kulturni resursi postaju turističke atrakcije planiranim oblikovanjem, a proizvodom postaju procesom interpretacije što uključuje selekciju i oblikovanje ili „pakiranje“. Dok ne postanu

⁷ Ibid, str.173.

⁸ Ibid, str.175.

⁹ Ibid, str.176.

„marka“, povijesni objekti i gradovi ne ulaze u područje interesa turista. Preobrazbom kulturnog naslijeđa u proizvod počinje kumulativni proces, jer se povećava broj turista. Kulturu treba razumijevati i kao gospodarski sektor koja se najbolje valorizira upravo kroz kulturni turizam.

3. Resursi kulturnog turizma otoka Hvara

Dinamična i bogata povijest otoka Hvara rezultirala je brojnim značajnim povijesnim lokalitetima, građevinama, sakralnim objektima ali i običajima i kulturom života stanovnika ovog srednjodalmatinskog otoka. Bogatstvo sadržaja kulture i kulturne baštine otoka Hvara omogućuje da ovaj oblik turističke ponude preraste u jedan od najatraktivnijih turističkih proizvoda koji će posebno motivirati turiste da na svojim turističkim putovanjima uključe i otok Hvar kao mjesto svojeg odmora i duhovne obnove.

3.1. Kulturne i turističke atrakcije otoka Hvara

Dvadeset i četiri stoljeća urbanog života ostavila su duboki trag u povijesti otoka Hvara. Taj trag može se pronaći u različitim formama oblikovanog kamena, u otočnim spomenicima i građevinama, ali i u svim granama umjetnosti i svakodnevnog života. Povijesni razvoj otoka Hvara možemo pratiti od suvremenog umjetničkog izričaja do plodne renesanse što je na svojem vrhuncu iznjedrila najstarije javno kazalište Europe, sve do baštine ostavljene još od vremena antike.

Ljepota crkvi i neprocjenjiva vrijednost njihovih umjetničkih djela, monumentalnost stogodišnjih suhozida i gomila, tajne ilirskih ruševina i priče uskih kamenih ulica samo su dio bogate riznice otočne kulture.

Za identifikaciju i evidenciju kulturno-turističkih atrakcija otoka Hvara koristi se sistematizacija iz temeljnih dokumenata razvoja kulturnog turizma i turističkih edicija.

Tablica 1. Vrsta, lokacija i naziv kulturno–turističkih atrakcija otoka Hvara

Vrsta kulturno turističke atrakcije	Lokacija (općina/grad)	Naziv kulturno-turističke atrakcije
ARHEOLOŠKI LOKALITETI	HVAR	Markova špilja (rt Pelegrin)
	JELSA	Grapčeva špilja; utvrda Tor (arheološka zona Gradina); antički brodolom u uvali Duboka (Vrboska)
	STARI GRAD	Ager; Glavica – ostatak bedema ilirske gradine; Maslinovik – ostatci grčke kule; arheološki lokaliteti Starog Grada (podni mozaici u Galeriji Moria); Purkin kuk–ilirski grobni humak
URBANE I URBANO- RURALNE CJELINE	HVAR	Brusje; Malo Grablje; Zaraće
	JELSA	Humac; Vrisnik; Pitve
	STARI GRAD	Vrbanj, Rašnik; Mala Rudina; Maslinovik
	SUĆURAJ	Jerkovići; Marijin dvor

Vrsta kulturno turističke atrakcije	Lokacija (općina/grad)	Naziv kulturno-turističke atrakcije
SAKRALNE GRAĐEVINE	HVAR	katedrala Sv. Stjepana pape; crkva Sv. Duha; crkva Sv. Petra Mučenika; franjevački samostan s crkvom Sv. Marije od Milosti; crkva Sv. Roka
	JELSA	crkva Sv. Ivana; župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije (Sv. Fabijana i Sebastijana); crkva Sv. Petra i crkva tvrđava Sv. Marije – Vrboska; Gospa od Milosrđa – Šćedro
	STARI GRAD	crkva Sv. Ivana; crkva Sv. Nikole; crkva Sv. Petra; crkva Sv. Roka; crkva Sv. Stjepana; crkva Sv. Jerolima
TVRĐAVE, UTVRDE I GRADINE	HVAR	Fortica (Hvarska tvrđava); Napoljun
	JELSA/ VRBOSKA	Tvrđava (fortica)
	SUĆURAJ	kula Kaštilac
KAŠTELI PALAČE I LJETNIKOVCI	HVAR	ljetnikovac Kasandrić (Dubovica); Hektorovićeve palača; ljetnikovac Hanibala Lucića; ljetnikovac Ivanić (Milna)
	STARI GRAD	Hektorovićev Tvrdalj; kuća i mauzolej don Šime Ljubić; palača Bijankini
MUZEJI, ZBIRKE I GALERIJE	HVAR	Galerija moderne umjetnosti; Biskupski muzej; Muzej hrvatske baštine; Zbirka benediktinskog samostana; Zbirka umjetnina franjevačkog samostana
	JELSA	Memorijalna zbirka skladatelja Antuna Dobronića; Ribarski muzej Vrboska
	STARI GRAD	Muzej Starog Grada(Galerija Juraj Plančić, stalna izložba „Pharos“- antički „Stari Grad“); Muzej dominikanskog samostana sv. Petra
KULTURNO – TURISTIČKE MANIFESTACIJE	HVAR	Dani Hvarskog kazališta; Hvarske ljetne priredbe
	JELSA	Uskrsna procesija „Za križen“; Večeri Antuna Dobronića
	STARI GRAD	Festival suvremene književnosti „Faropis“

Izvor: Institutu za turizam Zagreb (2009), Plan razvoja kulturnog turizma Splitsko-dalmatinske županije str.18-34.; Petrić,M.(2018). Hvarski turistički spomenar, TZ grada Hvara, Hvar; <https://www.visitihvar.com> (posjeta 04.03.2021.);[https://www.visit-stari-grad.com/hr.\(posjeta 04.03.2021.\)](https://www.visit-stari-grad.com/hr.(posjeta%2004.03.2021.)); <https://www.tzjelsa.hr> (posjeta 04.03.2021.); <https://www.vrboska.info>

Tablica 2. Dijelovi kulturne baštine otoka Hvara na popisu UNESCO-a

NAZIV	SADRŽAJ
STAROGRADSKO POLJE	<p>Veliko polje u sredini otoka Hvara, mijenjao je ime kako su se mijenjali i njegovi gospodari. Grci su ga zvali <i>Hora Faru</i> dok se u srednjem vijeku nazivao <i>Campus Sancti Stephani</i> (Polje sv. Stjepana), danas je Starogradsko polje. Polje je zapravo kulturni krajolik oblikovan tisućljećima. Osnovnu arhitekturu zadali su mu prije 24 stoljeća grčki kolonisti: podijeljeno je na pravokutne parcele 1x5 stadija (oko 180x900 m) omeđene suhozidima, a poljem prolaze glavni putevi koji ga pravilno presijecaju uzduž i poprijeko.</p> <p>U polju su nađeni ostaci nekoliko desetaka <i>villa rustica</i>. Tijekom duge rimske vladavine, polje je bilo uređeni sustav veleposjeda s brojnim bogatim gospodarskim imanjima. U srednjem vijeku Hvarski statut iz 1331. navodi stare puteve (<i>via antiqua</i>) kroz Polje sv. Stjepana. Ti su putevi ostali u upotrebi radi neprekinute obrade zemlje. Starogradsko polje uvijek je bilo zasađeno vinovom lozom, a u antici i srednjem vijeku sijalo se i žito. Zbog najbolje očuvane katastarske podjele na Mediteranu, 2008. godine uvršteno je na UNESCO-ov popis svjetske kulturne baštine zajedno sa starom gradskom jezgrom Starog Grada.</p>
ČIPKA OD AGAVE	<p>Čipka je delikatna tkanina izrađena od niti agave u različitim uzorcima koja nastaje u doba renesanse na prostoru Mediterana i zapadne Europe. Vještina izrade čipke od agave u gradu Hvaru specifična je po materijalu iz kojeg nastaje i vezanosti uz benediktinski samostan, ustanovljen 1664. godine. Smješten je u stambenom sklopu obitelji pjesnika Hanibala Lucića, oporučno ostavljenog benediktinkama.</p> <p>Danas je najpoznatiji po čipki od agave, koja se izrađuje od 19. stoljeća. Posao oko pripremanja niti dug je i mukotrpan. Tanke, bijele niti izvlače se iz svježih listova agave ubranih u određeno vrijeme u godini te se obrađuju na specifičan način dok ne postanu spremne za tkanje. Niti su utkane u različite uzorke, a takve čipke simbol su Hvara. Hvarska čipka upisana je na UNESCO-ov popis materijalne svjetske baštine 2009. godine.</p>
PROCESIJA ZA KRIŽEM	<p>Procesija „Za križen“ jedinstveni je izraz pučke pobožnosti te vjerskog i kulturnog identiteta stanovnika središnjeg dijela otoka Hvara, koja se u neprekidnom nizu odvija već pet stoljeća. Specifičnost procesije „Za križen“ je u tome što šest zasebnih procesija kreće istovremeno iz šest župa: Jelsa, Pitve, Vrisnik, Svirče, Vrbanj i Vrboska. Procesija se kreće u smjeru kazaljke na satu i završavaju povratkom u svoju župnu crkvu. Na čelu procesije je križonoša koji nosi križ prekriven crnim velom. Okosnica procesije je Gospin plač, osmerački pasionski tekst iz 15. st. koji u formi glazbenog dijaloga pjevaju izabrani pjevači, kantaduri. Procesija Za križen upisana je na UNESCO-ovu listu nematerijalne baštine 2009. godine.</p>

NAZIV	SADRŽAJ
KLAPSKO PJEVANJE	Klapsko pjevanje je tradicijsko <i>a cappella</i> višeglasno pjevanje, podrijetlom iz Dalmacije. Tradicija klapa i klapske pjesme kakvu danas poznajemo formira se sredinom 19. stoljeća, u vrijeme kada se profilirao kulturni i glazbeni identiteti dalmatinskih gradova i gradića na obali i otocima. Klapske pjesme prepoznatljive su po svojoj unutrašnjoj glazbenoj strukturi, melodiji, harmoniji i sadržaju tekstova napjeva. Klapsko pjevanje upisano je na UNESCO-ovu listu nematerijalne baštine 2012. godine.
MEDITERANSKA PREHRANA	Mediteranska prehrana uključuje vještine, znanja, rituale, simbole i običaje vezane uz sjetvu, žetvu, ribolov, stočarstvo, čuvanje, preradu, kuhanje te posebno dijeljenje i konzumiranje hrane. Kao specifičan način života usklađen s prirodom i korištenjem njenih resursa, temelj je identiteta ljudi koji žive na Mediteranu, te je tekovina raznih kultura i utjecaja, koje se kontinuirano prenosi s koljena na koljeno. Ta se prehrana u Hrvatskoj kao i u ostalim zemljama Mediterana, očituje u društvenoj, simboličkoj i materijalnoj sferi svakodnevnog života. Mediteranska prehrana naglašava vrijednosti gostoprimstva, dobrosusjedstva, interkulturalnog dijaloga te kreativnost i način života vođen poštivanjem različitosti. Ima važnu ulogu u kulturnim prostorima, festivalima i proslavama okupljajući ljude svih dobi i društvenih slojeva. Mediteranska je prehrana 2013. upisana na UNESCO-ovu listu nematerijalne svjetske baštine Cipra, Grčke, Hrvatske i Italije. Kao područja koja prezentiraju mediteransko naslijeđe u prehrani Hrvatska je odabrala otoke Brač i Hvar.

Izvor: Petrić, M.(2018).Hvarski turistički spomenar, TZ grada Hvara, Hvar; [https://www.visithvar.com\(posjeta 04.03.2021.\)](https://www.visithvar.com(posjeta 04.03.2021.)); [https://www.visitstarigrad.com/hr.\(posjeta04.03.2021.\)](https://www.visitstarigrad.com/hr.(posjeta04.03.2021.)); [https://www.tzjelsa.hr\(posjeta 04.03.2021.\)](https://www.tzjelsa.hr(posjeta 04.03.2021.)); [https://www.vrboskainfo.hr\(posjeta 04.03.2021.\)](https://www.vrboskainfo.hr(posjeta 04.03.2021.))

Bogatstvo kulturne baštine otoka Hvara najbolje je moguće ocijeniti po zastupljenosti, ovog relativno malog prostora, na UNESCO-ovu popisu materijalne i nematerijalne kulturne baštine. U odnosu na druga područja gdje dominiraju elementi materijalne kulturne baštine, na otoku Hvaru jednako su zastupljeni i materijalna i nematerijalna kulturna baština. Takav odnos i bogatstvo kulturne baštine čine otok Hvar turistički privlačnim i onim turistima koji su motivirani kulturom u odabiru svojih turističkih putovanja. Prostranstvo i sadržaji Starogradskog polja sa starom gradskom jezgrom Staroga Grada pružaju brojne mogućnosti za razvoj enofilskog turizma, aktivnog turizma, cikloturizma, pješačkog, ali i urbanog turizma. Čipka od agave demonstrira filigransko umijeće i simbol je umjetnosti otoka Hvara. Procesija „Za križen“ je svjedok stoljetne tradicije i privrženosti stanovnika otoka Hvara svojim korijenima i vjeri.

Otok Hvar baštini bogatu riznicu kulturno-povijesnih atrakcija koje su vrijedan element turističke ponude otoka. Na to ukazuje i Tablica 3. u kojoj se navode lokalitet, naziv i sadržaj svih značajnijih elemenata kulturno-povijesne baštine otoka Hvara.

Tablica 3. Lokacija, naziv i sadržaj elemenata kulturne baštine otoka Hvara

Lokacija	Naziv	Sadržaj
HVAR	<i>Trg sv. Stjepana / Pjaca, 15. st.</i>	Središnji hvarski trg ili Pjaca, najveći je trg u Dalmaciji. Izvorno duboka uvala, a kasnije prostor između dva utvrđena grada, Grode na sjeveru i Burga na jugu, kroz stoljeća je zasipavana dok nije poprimila današnje dimenzije. Pjaca je do 15. st. već formirana, s katedralom na istoku i morem na zapadu. U početku je bila šira od današnje, ali zbog manjka prostora unutar utvrđenog grada, izgrađuju se kuće na sjevernom dijelu Pjace, ispred gradskih zidina. U središtu Pjace komunalni je bunar iz 1520. godine. Pjaca je u potpunosti popločana 1780. godine.
HVAR	<i>Ljetnikovac pjesnika Hanibala Lucića, 16. st.</i>	Ljetnikovac Hanibala Lucića najpoznatiji je primjer suburbanog ljetnikovca grada Hvara. Smješten je uz prastari put koji je povezivao Hvar i Stari Grad još od antičkih vremena. Sagrađen je sredinom 16. st. Unutar ograđenog posjeda dvije su kuće i prostrani vrt u renesansnom stilu. Kuća na istoku služila je za ladanje vlasnika, a zapadna je imala gospodarsku namjenu. U ljetnikovcu se nalazi Muzej hvarske baštine.
HVAR	<i>Samostan benediktinki i crkva Sv. Antuna Opata, 17.-18. st</i>	Samostan benediktinki na ovom mjestu nalazi se od 1664. godine, izvorno u stambenom sklopu obitelji pjesnika Hanibala Lucića (1485. -1553.), koji je njegova nevjesta Julija oporučno ostavila benediktinkama 1591. godine. Uz samostan je barokna crkva Sv. Antuna Opata i Ivana Krstitelja iz 17. st. i samostanska zbirka umjetnina i čipke od niti kaktusa agave, koju redovnice izrađuju od 19. st., a uvrštena je na UNESCO-ov popis svjetske nematerijalne kulturne baštine.
HVAR	<i>Gradska tvrđava / Fortica, 16. st.</i>	Gradnja gradske tvrđave počinje nakon 1278. godine, kada Hvar dolazi pod vlast Venecije. Tvrđava a gradskim zidinama čini jedinstven obrambeni sustav. Godine 1551. sagrađena je nova tvrđava na mjestu stare, a 1571. prilikom turske provale pružila je zaštitu stanovništvu koje se u nju sklonilo. Godine 1579. tvrđava je znatno oštećena u eksploziji skladišta baruta, koju je izazvao udar groma. Popravljen je tek početkom 17. st. za vrijeme kneza Pietra Semitecola, izgradnjom baroknih obrambenih bastiona. Posljednja vojarna sagrađena je u vrijeme Marije Terezije 1775.-1776. U tvrđavi je smještena zbirka amfora.
HVAR	<i>Utvrdna Napoljun – Napoleon</i>	Desno od tvrđave Fortica nalazi se utvrda Napoljun, sagrađena u doba Francuza početkom 19. st. Iz nje se pruža predivan pogled na Hvar. U tvrđavi se nalazi opservatorij Geodetskog fakulteta – Zagreb iz kojeg se prate zvijezde i Sunce.

Lokacija	Naziv	Sadržaj
HVAR	<i>Loža, 15.-17. st.</i>	Prva hvarska loža spominje se već 1289. godine. Gradnja nove lože započela je u 15. a završena u 16. st. Loža je izgorjela tijekom turske provale 1571. godine, no kasnije je popravljena i restaurirana. Konačni izgled pročelja dobila je početkom 17. st. Za vrijeme mletačke vlasti služila je kao javna sudnica. U loži su se održavale javne licitacije za zakup poreza i carina. Uz nju se nalazila Kneževa palača, srušena početkom 20. st. zbog izgradnje hotela carice Elizabete. U loži se tada nalazio Kursalon – hotelska kavana, čitaonica, plesna dvorana i okupljalište hvarske društvene elite.
HVAR	<i>Katedrala Sv. Stjepana I., pape i mučenika, 15.-18. st./</i>	Katedrala Sv. Stjepana I., pape i mučenika izgrađena je na mjestu benediktinskog samostana Sv. Marije od Lesne. Katedralom postaje u 13. st., kada se središte biskupije premješta iz Starog Grada u Hvar. Nova katedrala građena je od 16.do 18. st. Trobrodna je građevina bazilikalnog tipa s četverokutnim svetištem i renesansnim korom. Zapadno pročelje ima kasnorenesansno trolisno pročelje, koje simbolizira Sveto Trojstvo. Na sjeveru je 1549. – 1550. podignut zvonik. Od inventara se ističu oltari i propovjedaonica iz gotičkog razdoblja. Na oltarima su slike mletačkih majstora.
HVAR	<i>Franjevački samostan i crkva sv. Marije od Milosti, 15.-16. st.</i>	Crkva Sv. Marije sagrađena je u 15. st. kao jednobrodna gotička građevina, na mjestu starije kapelice Sv. Križa. U luneti glavnog portala postavljen je 1465.–1471. godine Gospin kip s djetetom, rad Nikole Firentinca. Godine 1536. izgrađen je sjeverni brod crkve s renesansnom kapelom Sv. Križa. U unutrašnjosti crkve oltari su iz 16. st., kor s renesansnim raspelom, mletački rad iz 16. st., te grob hvarskog pjesnika Hanibala Lucića. U refektoriju je slika "Posljednja večera", rad Mattea Ponzonia. U sklopu samostana je biblioteka i muzejska zbirka.
HVAR	<i>Arsenal i povijesno kazalište, 14.-17. st.</i>	Prvi Arsenal sagrađen je između 1292. i 1331. godine i služio je kao brodogradilište za galije. U 16. st. gradi se novi Arsenal na istom mjestu, no netom završenu građevinu spalili su 1571. godine Turci. Današnji izgled dobiva tijekom obnove i nadogradnje 1611. za vrijeme kneza Pietra Semitecola. Uz sjeverno pročelje 1612. godine dograđen je Fontik – skladište za žito, nad kojim je Belvedere – terasa iz koje se ulazilo u kazalište utemeljeno iste godine, kao prvo javno kazalište u Europi. Hvarsko povijesno kazalište na drugom je katu zgrade Arsenala. Na nadvratniku ulaznih vrata kazališta upisano je: ANNO SECVNDO PACIS MDCXII. Godina 1612., kako govori natpis, druga je godina mira između

Lokacija	Naziv	Sadržaj
		sukobljenih staleža hvarske komune. Gledalište s ložama izgrađeno je 1803., kada je osnovano Kazališno društvo, a današnji neobarokni izgled datira iz sredine 19. st. Sačuvane su dvije zidne scenografije, freska iz 1819. godine na začelnom zidu pozornice, dok je freska s prikazom Kneževa dvora izrađena oko 1900. godine restaurirana i postavljena na pomične panoe.
HVAR	Zbirka umjetnina franjevačkog samostana	Crkvena zbirka koja sadrži: slike starih majstora, skulpture, liturgijske predmete i opremu, crkveno ruho, numizmatičku zbirku, raritetne knjige i rukopise, te vrijednu biblioteku. U franjevačkom samostanu nalazi se najpoznatija slika fonda starih majstora na otoku: "Posljednja večera" Matea Ponzonia Pončuna iz ranog 17. st. U samostanskom vrtu jedinstveni je stoljetni čempres.
HVAR	Riznica hvarske katedrale	Muzej je smješten u palači Biskupije. Izložene su umjetnine gotičkih, renesansnih i baroknih stilskih obilježja. Bogata je i zbirka crkvenog ruha i liturgijskog posuđa. Među izlošcima ističu se misnica i kalež biskupa Tomasinija iz 15. st., te biskupski štap (pastoral) od pozlaćene mjedi biskupa Pritića, djelo Dubrovčanina Pavla Dubravčića iz 16. st. Posebno su vrijedni poprsje sv. Stjepana, protektora Hvarske komune, iz 17. st.; planeta i pluvijal iz 15. st., s iznimnim figuralnim vezom, te klasicističko srebrno poprsje konprotektora (suzaštitnika) Hvara sv. Prospera iz 18. st. Kuriozum je plašt posljednjega mletačkog dužda (kraj 18. st.), koji je preuređen u pluvijal. U riznici su izložene i ikone iz hvarskih crkava Gospe Anuncijate i Gospe Kruvenice iz 14. i 15. st. te slike iz ostalih crkava otoka Hvara.
JELSA	Grapčeva špilja-Humac	Na južnoj strani otoka Hvara nalazi se Grapčeva špilja, najznačajnije pretpovijesno nalazište na Jadranu. U njoj su pronađeni znakovi kulture još iz 4. stoljeća pr.Kr.iz kojih je vidljivo da su tadašnji stanovnici špilje poznavali polikromnu keramiku s obala Jonskog i Egejskog mora. Zanimljivost je što je upravo u Grapčevoj špilji na fragmentima jedne posude, pronađen najstariji prikaz lađe u Europi. Špilja je prepuna stalaktita i stalagmita te se sastoji od velike i male dvorane s mnoštvom manje pristupačnih odvojaka.
JELSA	Utvrdna Tor	Na brdu iznad Jelse izdiže se kula Tor iz 4. st.prije Krista. Kula je poznata kao najbolje očuvani grčki spomenik hrvatskog Jadrana. Tor se nalazi na 230 m. nadmorske visine s pogledom do visokih brda ispred ušća Neretve, a na zapad preko Starogradskog polja i Starogradskog zaljeva sve do Šolte. Utvrda je duga 7,4 m., široka 6,2 m. i

Lokacija	Naziv	Sadržaj
		visoka 6 m., a izgrađena je od megalitskih blokova. Oko kule Tor nalaze se gradinske gomile (neobrađeni zidovi) s prirodno i umjetno načinjenim terasama, što ukazuje na postojanje nastambi u kojima se nekad živjelo.
JELSA	Crkva i trg sv. Ivana	U samom središtu Jelse, prekrasan je renesansno–barokni Trg sv. Ivana s baroknom crkvicom. Oko trga nižu se stare kamene kuće sa slikovitim balkonima, građene još u 16. st.
JELSA	Crkva uznesenja Marijina	Današnja župna crkva, crkva Uznesenja Marijina, nastala je na temeljima ranogotičke crkve, te je proširena i fortificirana 1535.g. Sakristija crkve čuva dragocjeno liturgijsko ruho, i nekoliko križeva umjetničke vrijednosti, a posebno je vrijedna slika Bogorodice i „Mučenja Fabijana i Sebastijana“, flamansko–mletačkog slikara Petra de Costera.
VRBOSKA	Crkva Sv. Lovre	Crkva je izgrađena u 15. te je obnovljena u 17.st. , a među svojim starim zidinama čuva mnoge vrijedne slike „Gospa od ruzarija“ iz 16. st. poznatog mletačkog slikara Jacopa Bassana, „Sv. Ante Padovanski“, „Božićna noć“, „Poklonstvo kraljeva“, djela Celestina Medovića, kao i srebrno barokno raspelo iz 17. st. rad Tiziana Aspettija.
VRBOSKA	Crkva Tvrđava sv. Marije	Jedan od najznačajnijih spomenika otoka Hvara zasigurno je crkva- tvrđava, izgrađena 1571. godine nakon turskog napada, i to na mjestu starije crkve iz 1465. Crkva im oblik utvrde s osmatračnicom i puškarnicom, a s njezina vrha pruža se predivan panoramski pogled na okolna mjesta i polja. U crkvi se nalaze vrijedna dijela Stefana Celestija („Gospa Karmelska“), Antonija Scurija („Rođenje Marijino“), Giuseppea Alabardija („Uskrsnuće“) Marka Rašice („Gospa Karmelska) i Celestina Medovića („Poklon mudraca“).
STARI GRAD	Dominikanski samostan	Dominikanski samostan u Starom Gradu osnovan je 1482. godine, a kasnije je tu sagrađena i nova crkva Sv. Petra. U crkvi se čuva nekoliko slika izuzetne umjetničke vrijednosti. Važno je spomenuti „Polaganje u grob“ djelo poznatog mletačkog slikara J.R. Tintoretta iz 16. st., renesansno raspelo koje je napravio Giacomo Piazzetta u 18. st., na glavnom oltaru. U samostanu je bogat arhiv, biblioteka starih rukopisa, lapidarij, zbirka starog novca, antički nadgrobni spomenici, a posebno je zanimljiv grčki natpis iz 4. st.pr. Kr., najstariji kameni natpis pronađen na tlu Hrvatske (original se čuva u Arheološkom muzeju u Zagrebu).

Lokacija	Naziv	Sadržaj
STARI GRAD	<i>Tvrđalj</i>	Tvrđalj je poznati hvarski pjesnik Petar Hektorović izgradio kao utvrdu za obranu od Turaka. Nastao je nasipanjem mora, a u njega se ulazilo pokretnim mostom. U središtu Tvrđalja Hektorović je dao izgraditi romanički perivoj s ribnjakom. Tvrđalj obiluje kamenim natpisima od kojih je najznačajniji onaj „Omnium conditori“, kojim Hektorović svoj Tvrđalj posvećuje Bogu stvoritelju svega.
STARI GRAD	<i>Crkva Sv. Stjepana</i>	Gradnja ove crkve počela je u 17. st. na mjestu gdje je u 12. st. bila prva hvarska katedrala. Posebno je zanimljiv zvonik crkve u koji su ugrađeni blokovi kamena nekadašnjih antičkih građevina, te se čuva i rimski reljef galije. U crkvi se nalaze stara krstionica, i triptih Francesca da Santacrocea.
STARI GRAD	<i>Crkva sv. Ivana</i>	Crkva Sv. Ivana najstariji je sakralni centar otoka Hvara, a davne 1147. bila je sjedište biskupije. Sagrađena je na mjestu nekadašnjega antičkog hrama. Zanimljivost je da je tik uz crkvu Sv. Ivana otkrivena ranokršćanska krstionica iz 6. ili 7. st. koja je danas, radi očuvanja, zatrpana.
STARI GRAD	<i>Pomorska zbirka, palača Biankini</i>	U 19. st. u doba jedrenjaka Stari Grad doživljava procvat pomorstva i brodogradnje o čemu svjedoči bogata pomorska zbirka sačuvana u palači Biankini u Starom Gradu. Uz dokumentaciju o brodogradnji, sadrži razne nautičke instrumente, slike hvarskih kapetana, stare pomorske karte, i literaturu o plovidbi.

Izvor: Petrić, M. (2018). Hvarski turistički spomenar, TZ grada Hvara, Hvar; [https://www.visitivar.com\(posjeta06.03.2021.\)](https://www.visitivar.com(posjeta06.03.2021.)); [https://www.visitstarihrad.com/hr.\(posjeta07.03.2021.\)](https://www.visitstarihrad.com/hr.(posjeta07.03.2021.)); [https://www.tzjelsa.hr\(posjeta07.03.2021.\)](https://www.tzjelsa.hr(posjeta07.03.2021.)); [https://www.vrboskainfo.hr\(posjeta07.03.2021.\)](https://www.vrboskainfo.hr(posjeta07.03.2021.))

Bogatstvo kulturne baštine otoka Hvara ukazuje na nužnost stvaranja modela upravljanja ovim vrijednim kulturnim resursima i njihova stavljanja u funkciju povećanja atraktivnosti otoka Hvara kao destinacije sa stoljećem i pol dugom turističkom tradicijom.

3.2. Tržišna valorizacija kulturnih i turističkih atrakcija otoka Hvara

U nastojanju da se spoznaju mogućnosti valorizacije kulturnih i turističkih resursa otoka Hvara poslužiti ćemo se rezultatima istraživanjima Instituta za turizam-TOMAS 2019.¹⁰ Naime, ovo istraživanje imalo je metodološki relevantan uzorak i za područje otoka Hvara, koji je sastavni dio šireg istraživačkog područja – Splitsko–dalmatinske županije. Prema istraživanju TOMAS-2019¹¹. dolasci turista na područje jadranske Hrvatske motivirani su kulturom i umjetnosti u 12,7% slučajeva, zabava i festivali motiv su za 5,5% turista, a manifestacije i događanja za 4,2%

¹⁰ Institut za turizam Zagreb (2020) TOMAS 2019.str.62.

¹¹ Ibid, str.63.

turista. Kao aktivnosti u vrijeme boravka u destinacijama jadranske Hrvatske, 53,5% turista (uz mogućnost većeg broja odgovora) navelo je razgledavanje gradova. Za posjet povijesnim građevinama izjasnilo se 22,8% turista, za posjet muzejima, galerijama i izložbama 13%, tradicionalnim događajima 5,4% i za posjet kulturnim događajima izjasnilo se 3,9% turista.

Glavni motivi turista za odmorišna putovanja u Splitsko–dalmatinskoj županiji posjeti su gradovima (2,9%), kultura i umjetnost (1%), te manifestacije i događanja (0,5%). Uz odabir većeg broja odgovora, motivi dolaska turista na područje Splitsko–dalmatinske županije su posjeti gradovima (23,5%), kultura i umjetnost (6%) te posjeti manifestacijama i događanjima (3,2%).¹² Aktivnosti koje su poduzimali turisti u Splitsko–dalmatinskoj županiji u 2019. godini odnose se na razgledavanje gradova (59,6%), posjeta povijesnim građevinama (25,9%), posjete muzejima, galerijama i izložbama (13,9%), posjeta tradicionalnim događajima (3,6%) i (3,5%) posjet kulturnim događanjima. Mjereći stupanj zadovoljstva elementima turističke ponude Splitsko–dalmatinske županije, (61,8%) turista zadovoljno je informacijama u destinaciji, (58,9%) označavanje znamenitosti, (55,4%) s kulturnim i umjetničkim sadržajima i (53,0%) turista s organiziranim događanjima i manifestacijama. Analizirajući glavne motive odmorišnih putovanja, proizlazi da je more sa 74,0% a priroda sa 9,9%, glavni motiv dolaska turista na područje Splitsko–dalmatinske županije, a u sezoni 2019., snaga segmenta kulturnog turizma kao što su posjete gradovima je 1,8% a kultura i umjetnost je 0,7%. za putovanje turista na područje Splitsko – dalmatinske županije ali i otoka Hvara.¹³

Uz mogućnost više odgovora, upitani o aktivnosti turista tijekom boravka u destinaciji, 58,1% turista se izjasnilo za razgledavanje gradova, 25,9% za posjete povijesnim građevinama, 13,5% za posjete muzejima, galerijama i izložbama, 3,6% za posjete tradicionalnim događajima i 3,7% turista izjasnilo se za posjet kulturnim događanjima u Splitsko–dalmatinskoj županiji, ali i na otoku Hvaru. Gledajući financijske učinke / dnevnu potrošnju turista, iz TOMAS istraživanja 2019. godine proizlazi da su turisti na području Splitsko–dalmatinske županije dnevno trošili na kulturu i zabavu 3,17 eura ili 2,27% ukupne dnevne turističke potrošnje.¹⁴

Iz navedenih istraživanja razvidno je da postoji nizak stupanj motiviranosti turista kada je riječ o kulturnom turizmu Splitsko–dalmatinske županije i otoka Hvara. To se iskazuje i malom vrijednosti turističke potrošnje koja proizlazi iz kulture i zabave turista, prigodom njihova boravka u srednjodalmatinskim turističkim destinacijama. Aktivnosti koje turisti poduzimaju za svojeg boravka na području Splitsko – dalmatinske županije i otoka Hvara kao što su posjeti povijesnim gradovima, te muzejima, galerijama i izložbama znatno su iznad razine motiva putovanja, a što pak ukazuje na činjenicu da kulturni turizam nije dovoljno promoviran i prepoznat na emitivnim tržištima.

4. Kulturni turizam kao iskorak u razvoju turizma otoka Hvara

Kulturni turizam za mnoge turističke destinacije nova je razvojna alternativa turizma. I otok Hvar kao turistička destinacija na temelju svoje bogate atrakcijske osnove kulturnog turizma želi napraviti iskorak u turističkom razvoju. Osim atrakcijske osnove kulturnog turizma u definiranju novog razvojnog iskoraka turizma otoka Hvara značajnu ulogu imaju ljudski resursi, kreativni sadržaji i svi dionici u otočnom turizmu.

¹² Ibid, str.86.

¹³ Institut za turizam Zagreb (2020) TOMAS 2019.str.88.

¹⁴ Ibid, str.96.

4.1. Resursi kulturnog turizma i kreativni turizam

Globalne društvene i ekonomske promjene utječu na ponašanje turista i putnika. Suvremeni čovjek bolje je obrazovan i informiran te znatno više poštuje druge kulture. Sve izraženiji individualizam na tržištu potražnje i novi kanali prodaje uzrokuju sve veću segmentaciju turističke ponude, pri čemu kulturni aspekti ponude (kulturne atrakcije i događanja) imaju vrlo važnu ulogu u definiranju turističkih proizvoda.

Većina putovanja i dalje je primarno potaknuta nekim drugim motivima, ali se kultura javlja kao dodatni sadržaj tog proizvoda. Kultura je postala sastavni dio turističkog doživljaja svih turista bez obzira na to odnosi li se to na odmorišno, poslovno, zdravstveno, aktivno ili neko drugo turističko putovanje. Praksa je potvrdila da je svaki drugi turist odlučio posjetiti neku kulturnu atrakciju prije nego što je uopće krenuo na putovanje, a svaki četvrti to je odlučio tijekom putovanja. Kultura postaje neizostavan dio turističkog putovanja. Kulturni aspekt turizma utječe na turista da upoznaje običaje lokalnog stanovništva, njegovu kulturu i tradiciju kao i cjelokupnu materijalnu i nematerijalnu osnovu područja na kojem provodi svoj odmor.

Posebno obilježje putovanja inspiriranih kulturom jest da se ona odvijaju cijele godine i nisu strogo vezana za turističku sezonu. Kada je riječ o kulturnim sadržajima koje suvremeni turisti najčešće „konzumiraju“ na svojim putovanjima to su: posjeti muzejima, vjerskim i povijesnim lokalitetima i festivalima, umjetničkim galerijama i izložbama. Poseban sadržaj turističkih putovanja motiviranih kulturom je: razgledavanje gradova, povijesna baština i arheološka nalazišta. Sve je više naglašen i trend u kojem je kultura uključena u svaki turistički proizvod; bilo da je riječ o posjetu sportskom događaju, kupanju i sunčanju ili je riječ o poslovnom putovanju. Uz to na turističkom je tržištu uočen trend diversifikacije turističkih proizvoda koji sadrže kulturu.

Među putovanjima potaknutim kulturom razlikuju se ona koja su:¹⁵

- motivirana upoznavanjem kulturne baštine (engl. *heritage tourism*) – odnose se na prošlost i obuhvaćaju kulturna događanja i atrakcije tzv. visoke odnosno prave kulture“ kao i tradicijske kulture (folklor); mogu se na turističkom tržištu plasirati kao posebni turistički proizvodi;
- motivirana prisustvovanjem kulturnom događanju - odnose se na događanja koja uprizoruju neka zbivanja iz prošlosti ili su suvremenog karaktera te obuhvaćaju kulturna događanja i atrakcije visoke ali i popularne kulture;- mogu se na turističkom tržištu plasirati kao zaseban turistički proizvod, ali mogu biti sastavni element nekog drugog proizvoda;
- motivirana kreativnim kulturnim aktivnostima – odnose se na aktivnosti sačuvane iz prošlih vremena poput tradicijskih vještina kao i na suvremenu praksu kulture života i rada te suvremenu umjetničku produkciju.

Ovaj raspon od turizma baštine preko turizma događanja do kreativnog turista odraz je potražnje za kulturnim proizvodom koji kreiraju sami potrošači prema osobnim sklonostima. U cilju razvoja proizvoda kreativnog turizma otoka Hvara potrebne su dodatne aktivnosti i osobe koje će te aktivnosti realizirati. Jedino je na taj način moguće bolje vrednovati kulturnu baštinu u kontekstu pozicioniranja cjelokupne turističke ponude otoka Hvara na turističkom tržištu.

¹⁵ Institutu za turizam Zagreb (2009) Plan razvoja kulturnog turizma Splitsko – dalmatinske županije, str. 54.

4.2. Ljudski resursi i destinacija kulturnog turizma

Da bi se aktivirali kulturni resursi a time i kulturni turizam potrebno je uspostaviti suradnju niza dionika na području turističke destinacije. Sve te dionike sačinjavaju ljudi sa svojim stručnim i profesionalnim, pa i kulturološkim predispozicijama. Glavni je preduvjet za uspostavljanje suradnje dionika da se usklade njihovi različiti interesi.

Analizom dionika moguće je identificirati institucije, grupe i pojedince koji utječu na upravljanje kulturnim resursima i atrakcijama, odnosno na širi društveno – ekonomski i politički kontekst koji utječe na veći stupanj valorizacije kulturnog turizma u sklopu cjelokupne turističke ponude i na bolju valorizaciju određene destinacije kulturnog turizma na turističkom tržištu.

Dionike kulturnog turizma na području turističke destinacije moguće je svrstati u četiri skupine:¹⁶

- ambasadori razvoja – smatraju da je inicijativa za razvoj kulturnog turizma prioriteta te njihovo djelovanje može utjecati na sustavniji razvoj kulturnog turizma;
- zagovornici razvoja – smatraju da bi kulturni turizam trebao biti prioritet, ali sami imaju vrlo malen utjecaj na sustavniji razvoj kulturnog turizma;
- latentni dionici – ne pridaju veliku važnost aktivnostima razvoja kulturnog turizma ali, mogu pravilno poticati razvoj kulturnog turizma područja;
- indiferentni dionici – ne pridaju veliku važnost razvoju kulturnog turizma i izuzetno je teško utjecati na njih kako bi inicijativu kulturnog turizma područja počeli smatrati prioritetom.

Kako kulturni turizam ne obuhvaća samo kulturno povijesnu baštinu nego i suvremenu kulturnu produkciju, kulturu života i rada te cjelokupnu atmosferu destinacije, tako su i dionici procesa njegova razvoja brojni i heterogeni, a njihovi su odnosi u rasponu od otvorene konfrontacije preko međusobnog ignoriranja do nepostojanja ikakve suradnje.

Na razini otoka Hvara dionici razvoja kulturnog turizma u prvom su redu lokalne vlasti gradova i općina koje ne utječu samo na financiranje projekata u kulturi i očuvanje kulturne baštine nego i na stvaranje opće klime (urednost i čistoća mjesta, prometnice i prometna signalizacija, očuvanje ambijentalnih vrijednosti), koja podržava kulturno–turističke alternative.¹⁷ Potom su to turističke zajednice gradova i općina te poduzeća i obrti koji se bave turističkom djelatnošću odnosno djelatnošću kompatibilnom s proizvodima kulture života i rada otoka Hvara.

Izuzetno su važne i udruge građana usmjerene na kulturne djelatnosti i očuvanje baštine te kulturno – umjetnička društva. Institucije u kulturi, osobito galerije, muzeji, centri za kulturu, bez obzira na to je li njihov vlasnik Ministarstvo kulture, županija ili lokalna uprava, smatraju se za potrebe razvoja kulturnog turizma dionicima lokalne razine. Tu su i vjerske ustanove (samostanski redovi i župe) koje posjeduju vrijedne zbirke ili crkve vrijedne posjeta zbog njihova arhitektonskog i stilskog sklada.

¹⁶ Institut za turizam Zagreb (2009). Plan razvoja kulturnog turizma Splitsko – dalmatinske županije, str. 56.

¹⁷ Institut za turizam Zagreb (2018.) Strategija razvoja turizma Grada Hvara, str. 42.

4.3. Analiza dionika i njihova uloga

Predstavnici lokalne vlasti izuzetno su važni dionici u svakom razvojnom procesu. Naime, uronjeni u problematiku lokalne zajednice i dobro upoznati s njezinim aspiracijama vrlo su često inicijatori razvojnih projekata te inicijalno lobisti kod relevantnih državnih tijela. Na kulturne djelatnosti i očuvanje kulturnih dobara otoka Hvara odvaja se otprilike 8% do 10 % godišnjeg proračuna općina i gradova¹⁸. U to je uključeno financiranje ustanova u kulturi (knjižnice, muzeji), amaterizam u kulturi (kulturno – umjetnička društva, udruge) te ulaganje u sanaciju i/ili revitalizaciju kulturne baštine. I ovdje je dominantna filozofija da se nastoji zadovoljiti što veći broj dionika kojima se raspoređuju postojeća financijska sredstva.

Franjevački, dominikanski i benediktinski samostani i župne crkve posjeduju izuzetno vrijedna umjetnička djela, bogate riznice i biblioteke te arheološke i etnografske zbirke, vrlo često izuzetno kvalitetno prezentirane. Zbog manjeg broja redovnika, koji su uz to u poznijim godinama, dostupnost ove vrijedne kulturne i umjetničke baštine je ograničena. U pravilu, samostanske zbirke i muzeji te važnije crkve u glavnim turističkim središtima otvoreni su za posjetitelje tijekom glavne ljetne sezone, kada obično netko župljana vodi brigu o posjetiteljima i naplaćuje ulaznice, dok se već krajem ljeta uvodi skraćeno radno vrijeme.

Vjerske zajednice u pravilu žele pokazati svoje zbirke javnosti, prihod od naplate ulaznica dobro bi im došao, te je potrebno u svakoj sredini identificirati modele suradnje kako bi se minimizirao pritisak posjetitelja na ionako malobrojne redovnike i svećenike s jedne strane, kako bi im se osigurao mir u privatnim dijelovima samostana s druge strane te, s treće strane, kako bi se generirao znatno veći broj posjetitelja od današnjih nekoliko tisuća.

Kulturno–umjetnička društva i udruge njeguju tradiciju i običaje svog kraja, sudjeluju u gotovo svim lokalnim kulturnim događanjima i proslavama, smotrama i okupljanjima. Putem raznih tečajeva prenose vještine tradicijskih obrta pridonoseći time i kvalitetnijoj suvenirskoj ponudi. Sudjelovanjem na raznim smotrama i izvan svojih lokalnih granica, pa čak i izvan zemlje, promiču svoju kulturu i običaje te afirmiraju i turizam otoka Hvara.

Ove su udruge važan, ali gotovo neiskorišten resurs koji bi mogao biti značajan doprinos u oživljavanju i tematiziranju turističkih destinacija, spremne su na suradnju, pri čemu se ne smije zaboraviti da bilo kakav aranžman u redovitim programima valja biti adekvatno financijski nagrađen.

Kada je riječ o hotelskim i ugostiteljskim poduzećima, ovi dionici nemaju direktan utjecaj na upravljanje kulturnim resursima koji su uglavnom u javnom sektoru, ali mogu indirektno utjecati na razvoj kulturnog turizma na nekoliko načina:¹⁹

- svojim utjecajem u lokalnoj zajednici mogu lobirati za kulturno-turističke projekte i inicijative;
- u suradnji s putničkim agencijama mogu osmišljavati kreativne pakete – aranžmane te udružiti sredstva u njihovoj promociji;
- njihovo osoblje zahvaljujući njihovim profesionalnim vještinama u marketingu i promociji ili upravljanju može sudjelovati u odborima kulturnih festivala i događanja te time pomoći njihovoj većoj tržišnoj orijentaciji;

¹⁸ Institut za turizam Zagreb (2019.) Akcijski plan turizma događanja Splitsko – dalmatinske županije, str.24.

¹⁹ Institut za turizam Zagreb (2018.) Strategija razvoja turizma Grada Hvara, str. 47.

- mogu biti sponzori kulturnih programa i projekata;
- ključni su dionik u informiranju svojih gostiju o kulturnoj ponudi destinacije kada stignu u njihove objekte.

Za bolju suradnju i učinkovitost svih dionika, u cilju razvoja kulturnog turizma otoka Hvara, potrebno je jasno definirati njihove uloge i zadatke. Također, treba istaknuti zahtjeve - što se očekuje od svakog dionika te njegovu ulogu u razvoju kulturnog turizma i njegovu prikladniju implementaciju u turističku ponudu/proizvod otoka Hvara. Svakako, je potrebno istaknuti i kakvu će korist ostvariti svaki dionik u razvoju kulturnog turizma. Pri tome predstavnici javnog sektora, osobito djelatnici u kulturi, moraju shvatiti da surađuju s poslovnim ljudima koji cijene profesionalizam i učinkovitost te da, kako bi ostvarili suradnju, moraju prihvatiti osnovne standarde ponašanja u poslovnom svijetu.

U proces valorizacije resursa kulturnog turizma otoka Hvara potrebno je uključiti cjelokupno otočno stanovništvo. Posebno se to odnosi na mlađe generacije stanovnika koji će kroz neposrednu predaju i obrazovne procese spoznati kulturne vrijednosti otoka Hvara, oblike njegove zaštite i prikladnu prezentaciju turistima kojima je kulturni turizam jedan od glavnih motiva njihovih putovanja.

5. Zaključak

Kultura kao motiv turističkih putovanja sve više dolazi do izražaja u dinamiziranju turističke potražnje prema određenim turističkim destinacijama. Posebno se to odnosi na turističke destinacije koje baštine milenijsko postojanje života i rada čovjeka, koji je u svojoj interakciji i borbi s prirodom ali i širim okruženjem stvorio i održao brojne sadržaje materijalne i nematerijalne kulturne baštine.

U radu je prezentiran otok Hvar, turistička destinacija afirmirana na međunarodnom tržištu, koja raspolaže brojnim vrijednim atrakcijama kulturnog turizma. S obzirom na raznovrsnost i vrijednost atrakcijske osnove kulturnog turizma otoka Hvara postoje znatno veće mogućnostima u njezinoj valorizaciji na turističkom tržištu.

Ponuda kulturnog turizma može imati višestruku ulogu u razvoju turizma i smanjenu sezonalnost u određenoj turističkoj destinaciji. Tako kulturni turizam sa svojom kreativnom ponudom tijekom glavne turističke sezone stvara posebnu privlačnu moć za putovanja turista u tu destinaciju, ali stvara i dodatne sadržaje i mogućnosti za povećanje turističke potrošnje. Posebna je uloga kulturnog turizma u turističkoj destinaciji to što u predsezoni i postsezoni ovaj oblik turizma nije pod utjecajem nikakvih klimatskih prilika a svojim kreativnim sadržajima stvara poseban ambijent i mogućnost dodatnih aktivnosti za turiste koji borave u turističkoj destinaciji.

Sve afirmirane turističke destinacije kulturnog turizma, pored uspješnog procesa preobrazbe resursa u atrakcije, prepoznale su da temelj njihove uspješnosti leži u organizaciji odnosno partnerstvu. Turističke destinacije u kreiranju proizvoda kulturnog ili kreativnog turizma suočavaju se s izazovima financiranja te usklađivanja stavova dionika koji na samom početku osmišljavanja projekta imaju različite stupnjeve interesa znanja za osmišljavanje proizvoda i marketinških programa.

U nakani da otok Hvar dostigne znatno veći stupanj tržišne valorizacije kulturnog turizma potrebno je da se identificiraju zajednički interesi i ciljevi. Također je potrebno formalizirati

partnerske odnose tako da se svakom od dionika jasno definira njegova uloga, zadaća i potencijalne koristi. U provođenju procesa razvoja kulturnog turizma mora postojati jasna vizija i misija te aktivno sudjelovanje u partnerstvu.

LITERATURA

1. Institut za turizam Zagreb (2020) TOMAS 2019.
2. Institut za turizam Zagreb (2019) Akcijski plan turizma događanja Splitsko – dalmatinske županije
3. Institut za turizam Zagreb (2018) Strategija razvoja turizma Grada Hvara
4. Institut za turizam Zagreb (2011) Glavni plan razvoja turizma Općine Jelsa
5. Institut za turizam Zagreb (2009) Plan razvoja kulturnog turizma Splitsko–dalmatinske županije
6. Kušen, E. (2002) Turistička atrakcijska osnova, Institut za turizam, Zagreb
7. Pančić Kombol, T. (2000) Selektivni turizam – Uvod u menadžment prirodnih i kulturnih resursa, Sagena, Matulji
8. Petrić, M. (2018). Hvarski turistički spomenar, TZ grada Hvara, Hvar
9. <https://www.visithvar.com>
10. <https://www.visit-stari-grad.com/hr>
11. <https://www.tzjelsa.hr>
12. <https://www.vrboskainfo.hr>

Summary

ISLAND OF HVAR – CULTURAL TOURISM DESTINATION

The first beginnings of organized tourism on the island of Hvar date back to 1868 when the Hygienic Society of Hvar was founded and the main motive for the arrival of tourists on the island are favorable climatic conditions. The development of tourism on the island of Hvar took place in accordance with general processes where the main motives for the arrival of tourists were swimming and sunbathing. At the same time, natural resources, sports, entertainment and the offer of cultural tourism, which is extremely present on the entire island, are being valorized. The richness of cultural heritage is confirmed by the fact that the UNESCO list of tangible and intangible heritage includes: Starogradsko polje - Ager, Hvar agave lace, Hvar gastronomy - Starogradski paprenjak, procession "Behind the Cross" and Klapa singing. Highly valuable cultural attractions certainly include Grapčeva špilja, the system of fortresses in Hvar and Vrboska, monasteries in Hvar and Stari Grad, as well as other sacral buildings with their rich artistic holdings. The peculiarity of the island's rural and urban architecture gives an additional dimension to the island of Hvar as a destination for cultural tourism. Based on the analysis of the resource base, it is proposed to improve the offer of cultural tourism and its new function in the development of tourism on the island of Hvar. Based on the analysis of the resource base, it is proposed to improve the offer of cultural tourism and its new function in the development of tourism on the island of Hvar.

Key words: cultural tourism, tourism offer, tourism development, island of Hvar.

